

Többlépcsős időutazás

A budavári Nagyboldogasszony-templom évszázadai (1246–2013)

PAPP GÁBOR GYÖRGY

Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeuma; Mátyás-templom 2015. X. 18-ig

A Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeuma időszaki kiállításának „főszereplője” egy nevezetes budapesti épület, egy több száz éves múlttal rendelkező templom. A rendezők (Farbaky Péter, Farbakyné Deklava Lilla, Katona Júlia, Rákossy Anna, Végh András) a budavári Nagyboldogasszony- (ismertebb nevén Mátyás-) templom és a hozzá kapcsolódó intézmények teljes-

lomot magát valamiképpen a kiállítás részévé tegyék. Ez történt a pannonhalmi bencés monostort, történetét és gyűjteményeit bemutató, *Mons Sacer* című kiállítás esetében 1996-ban. A budavári Nagyboldogasszony-templom hasonlóképpen egy több száz éves múltra visszatekintő egyházi épület, mely városi plébániatemplomból vált a 19. század utolsó negyedére országos jelentőségű, szimbolikus jelentőséggel felruházott térré.

Mátyás-templom kiállítás, bejárat

ségre törekvő, monografikus bemutatására vállalkoztak. Ehhez két különböző helyszínt választottak: a Nagyboldogasszony-templommal való együttműködés részeként a múzeumi kiállítótér mellett a Mátyás-templomot magát is bevonták a kiállításba. Ez az elgondolás amellett, hogy a tárgyak egy részének templomi térben való bemutatását tette lehetővé, arra is alkalmat teremtett, hogy az épület a kiállítás részeként bejárható legyen. Hasonló, nevezetes szakrális épületeket bemutató tárlatok is éltek azzal a lehetőséggel, hogy a temp-

A tárlat a kiemelkedő jelentőségű egyházi épületeket bemutató francia, német és osztrák kiállítások sorába illeszkedik (pl. Sybille Fraquelli, *Im Schatten des Domes: Architektur der Neugotik in Köln 1815–1914*, Köln, 2008; *Der Dombau von Sankt Stephan. Die Originalpläne aus dem Mittelalter*. Wien Museum, 2011; Dagmar Kronenberger-Hülfer [Red.], *Die Kathedrale: Romantik – Impressionismus – Moderne*, München 2014; *Strassburger Münster – 100 Jahre Restaurierungsgeschichte*, Drezda, Kreuzkirche, 2015).

Amíg a templomtérben elsősorban liturgikus felszereléseket állítottak ki, a Vármúzeumban a Mátyás-templom mint építészeti alkotás, mint közösség-szervező intézmény, mint szimbolikus alkotás történetének bemutatására vállalkoztak. A hely adottságai és a belsőépítészeti kialakítás (az egymásból nyíló termek sorát azokkal párhuzamos folyosó kíséri) a történet-mesélés sajátos ritmusának lehetőségét biztosították. Miközben a látogató előtt feltárulnak a templom egymást követő

évszázadai, módja van arra is, hogy a templom történetére abból az időből tekintsen vissza, amikor annak történeti narratíváját a történettudomány és a művészettörténet művelői megalkották. Ezt a többlépcsős időutazást, melynek során a mai néző előtt a templom 19. századi feltárásihoz hasonlóan bomlik ki a mű története, a két térsor közti nyílások vizuálisan is segítik. Ebben a szerkezetben az egyes elemek rendszerbe illeszkedve egészítik ki és gazdagítják egymást, izgalmas, átélhető és meggyőző koncepciót rajzolva ki.

Mátyás-templom, főoltár

Mátészalkai templom kiállítás,
a középkori plébániatemplom
kőfaragványai

A kiállítás kezdőpontjával a rendezők egy nevezetes eseményt jelöltek meg, mely a töbnézetűséghez és az idősíkok egymásra vetítéséhez vezet el a látogatót. 1867-ben I. Ferenc Józsefet a budavári Nagyboldogasszony-templomban koronázták magyar királlyá. A politikai aktus a templom történetében is fordulópontot jelöl. Ez az ünnepség hirtelen országos rangú épületté emelte, története a koronázás révén kapott kiemelt figyelmet és érdeklődést. Egyebek mellett épp ennek a figyelemnek az eredménye, hogy Trefort Ágoston gyámkodása mellett elkezdődött a templom építészeti és régészeti felmérése. A koronázás körüli események nyomán pedig megindult a templom történetének tudományos igényű feldolgozása is.

A látart új megközelítésmódokat kínál, új kutatási eredményeket tár a közönség elé, az épület több, eddig kevesebb figyelemre méltatott korszaka kapcsán az egyes korszakok továbbéléséről tesz fontos megállapításokat.

A bemutatót megelőző kutatás fontos hozadéka a templom datálására (alapítására és építési periódusainak tisztázására) vonatkozó, a kiállítás tudományos katalógusában közölt eredmények (Havasi Krisztina, Spekner Enikő, Végh András). A korábbi kutatás többször is foglalkozott a Nagyboldogasszony-templom középkori történetével, de keveset lehetett tudni az épület török- és barokk kori történetéről. Az eddig hiányzó alapkuta-

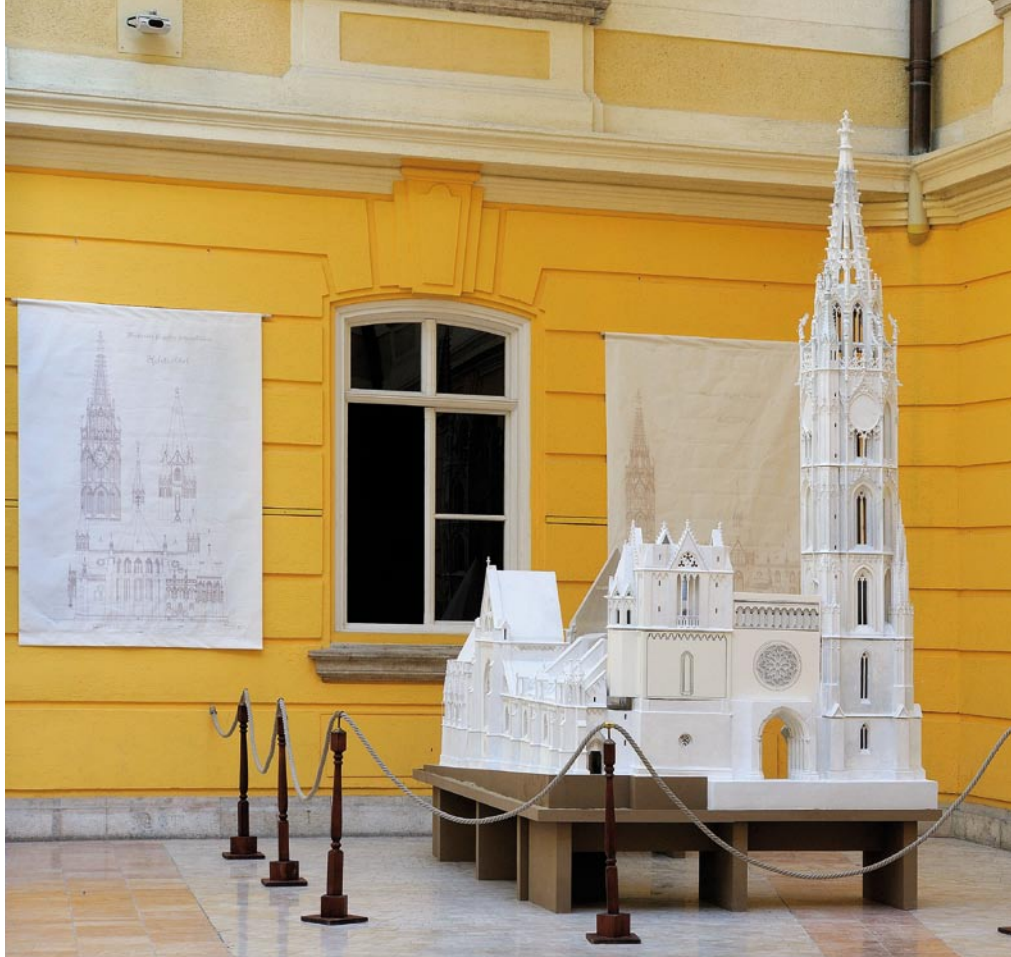
tások 16-18. századi történetének egyháztörténeti, rendtörténeti, könyv- és művészettörténeti szegmenseit tárták fel. A jezsuitáknak a templom életében játszott meghatározó szerepéről, a belső tér barokk kori berendezéséről, oltáiról, mecénásokról és megrendelőkről a kiállításnak köszönhetően tudhatunk többet (Farbaky Péter). Ahogy arról is, hogy a templomot mint történeti alkotást hogyan használta annak mindenkorai közössége. Hogy hogyan működött a gótikus templom Nagy Dzsámiként. Hogy a jezsuiták egy törökök által átalakított gótikus templomban kezdték meg működésüket, és ebben a térben állították fel a barokk oltárokat, szószéket, padokat és a berendezés más részeit. A templom mint történeti mű és az azt adományokkal és alapítványokkal gazdagító városi polgárság bemutatásán keresztül a rendezők egy társadalomtörténeti vizsgálat lehetőségéig jutottak el.

Az épület 19. századi történetének fordulópontja az 1872-ben megkezdődött felmérés és restaurálás. A Schulek Frigyes-féle restaurálás több mint 4000 tervlapjának feldolgozása lehetővé tette, hogy a 19. századi purista helyreállítás története a kor más hasonló feltárásainak sorában az egyik legkidolgozottabb példaként álljon előttünk. A kiállítás egyik jelentősége épp abban áll, hogy elmondhatjuk: gyakorlatilag nincs a magyar műemlékvédelem 19. századi nagy vállalkozásai között olyan, amelyről ma többet tudnánk, mint a budavári Nagyboldogasszony majd 30 évig tartó feltárásáról és restaurálásáról. Az eddig nagyobb részben ismeretlen lapok feldolgozása nemcsak a restaurálás részletes eseménytörténetét, szakaszait és a munkálatok során bekövetkező tervmódosulásokat érinti, hanem ezeken keresztül Schulek

Frigyesnek, a historizmus egyik legkövetkezetesebb hazai képviselőjének a munkamódszerét is nyomon követhetjük. Erről ad hírt a tervlapok mellett az a Schulek által készített gipszmodell is, melynek megtalálása és restaurálása a rendezők egyikének, Farbakyné Deklava Lillának az érdeme.

A templom toronymegoldásának és épületszobrászati részleteinek alakulása éppúgy feltárul a látogatók előtt, mint az üvegablakok és a belső kifestés tervezési fázisai. Utóbbiak külön kiállítóteremben kerültek bemutatásra – lehetővé téve a kutatás során előkerült új adatok és ezek nyomán a mintaképtvételekre vonatkozó megállapítások megismertetését (Katona Júlia).

Láthatóvá váltak a historizmusnak a történelmi emlékekhez és a múlthoz való viszonyában a 19-20. század fordulójára bekövetkező változások is. A templom helyreállításának 1872-es indulása a hazai műemlékvédelem intézményesülésének kezdeteire esik. Ezekben az években a (korábbi évek példái nyomán folytatódó) restaurálások elsősorban olyan emlékeken folytak, amelyek egy-egy közösség, illetve település történelmi emlékeiként adott esetben több száz év építészeti ízlésváltozásának nyomait hordozták magukon. A korabeli szemlélet (a század közepének európai gyakorlatát követve) az volt, hogy az emlék története szempontjából legjellemzőbbnek tekintett korszak stílusában kell az adott épületet restaurálni. Ez sokszor teljes átépítésekhez és sosemvolt művek létrehozásához vezetett (Kassa, Szent Erzsébet templom; Pécs, Székesegyház). A 13. század közepétől két szakaszban megépült és török-, illetve barokk kori átalakításokon átesett városi plébániatemplomnak stílusista épületként való rekonstrukciójából fakadó konfliktus a budavári Nagyboldogasszony-templom esetében is létrejött. Ezzel a szemlélettel némiképp szemben állt az a pozitívista nézet, mely az adott emlék teljes történetét kívánta rögzíteni. Az építészeti munkákban tükröződő meggyőződés, hogy egy épület teljes története feltárható, a gyakorlati munkák során a 19. század utolsó negyedében fokozatosan felülíródott. Ezt a folyamatot a budavári Nagyboldogasszony-templom helyreállításának története is jól mutatja. 1872-ben a MIB előadója, Henszlmann Imre az első építőmesterek korát tartotta rekonstrukciónak és ezáltal megjelenítésre érdemesnek. Schulek a templomon végzett első felmérések során és a kezdeti helyreállítási tervéknél a különböző korok nyomait egyaránt fontosnak és megőrzésre méltónak

Mátyás-templom kiállítás, a templom gipszmodellje

vélte. A restaurálás során azonban végül a szélesebb (részben szakmai) közvélemény a templom fénykorát Buda történetének akkor vélt fénykorával, Mátyás uralkodásának idejével kapcsolta össze, így a 15. századi csarnoktemplomformát állította vissza Schulekkel. A korábbi és későbbi korszakokból származó maradványok (az egységesség jegyében) elbontásra kerültek.

A restaurált templomot a szakma és a korabeli közönség a templom történetének első és hiteles bemutatásaként értékelte. A templom utolsó, mintegy száz évének bemutatása az ott zajlott országos jelentőségű politikai események, ceremóniák történetével, azok tárgykultúrájával és a plébánia közösségformáló erejével ismerteti meg a látogatókat.

A Budapesti Történeti Múzeum és a budavári Nagyboldogasszony Főplébánia által közösen rendezett kiállításon a különböző területeken dolgozó szakemberek bevonása révén a templom komplex története volt megrajzolható. A kiállítás és tudományos katalógusa (Farkas Péter – Farbakyné Deklava Lilla – Mátéffy Balázs – Róka Enikő – Végh András /szerk./: Mátyás-templom. A budavári Nagyboldogasszony-templom évszázadai, Budapesti Történeti Múzeum – Budavári Nagyboldogasszony Főplébánia, 2015) jelentheti a kiindulópontját a templom történeti helyével, várostörténeti szerepével, építészettörténeti kapcsolataival, vagy a 19. századi építészet történetében elfoglalt helyével kapcsolatos további kutatásoknak. A katalógus mintaszerű tudományos együttműködés eredményeként, különböző szakterületek művelőinek közös szellemi alkotásaként áll előttünk. Külön figyelemre méltó, hogy mellé egy gazdagon illusztrált, kisebb kiállítási vezető is készült.